

Контактний компонент – організувати взаємодію з партнерами; володіти майстерністю слухання у професійному спілкуванні; займати в різних ситуаціях професійного спілкування адекватну позицію; використовувати прийоми розрядки негативних емоцій; установлювати емоційний і діловий контакти у спілкуванні; впливати на стани, поведінку, наміри, установки, думки, рішення, активність партнерів зі спілкування.

Експресивний компонент – володіти засобами виразності мовлення; доцільно використовувати невербальні засоби спілкування; володіти професійним артистизмом; розуміти емоційні стани партнерів зі спілкування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреева Г.М. Социальная психология. – М.: МГУ, 1980. – 414 с.
2. Богатирьов К.О. Підготовка майбутніх менеджерів-аграріїв до управлінського спілкування. – Одеса, 2002.
3. Загороднюк С.В. Розвиток управлінського спілкування в системі підготовки державних службовців: Автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. – Київ, 2003.
4. Комарова І.І. Формування у майбутніх учителів культури педагогічного спілкування: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Тернопільський держ. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. – Тернопіль, 2000. – 19 с.
5. Лівенцова В.А. Формування культури професійного спілкування у майбутніх менеджерів невиробничої сфери: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Тернопільський держ. пед. ун-т. – Тернопіль, 2002. – 212 с.
6. Потерякін О.Л. Психологія управлінського спілкування: Навчальний посібник. – К.: Алефа, 2001. – 98 с.
7. Скляр П.П. Профессиональное общение руководителя: содержание, структура и пути его развития: Дис. ... канд. психол. наук: 19.00.05. – М., 1993. – 173 с.
8. Стрельникова Н.М. Формування в студентів педвузів педагогічної культури спілкування з батьками учнів шкіл: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Ін-т педагогіки АПН України. – К., 1996. – 179 с.
9. Фатихова Р.М. Культура педагогического общения и ее формирование у будущего учителя. – Уфа: Башгоспедуниверситет, 2000. – 164 с.

УДК 37.01.

Горенко Л.І.

УКРАЇНЬСЬКА МУЗИЧНА КУЛЬТУРА ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XVIII – ПОЧАТКУ XIX ст. ТА ІДЕЇ ПРОСВІТНИЦТВА

В українській філософській та історико-культурній думці виділяється етап раннього Просвітництва, який виник ще у першій чверті XVIII ст. Соціально-економічні фактори зумовили його своєрідність як синтезу ідей гуманізму й Реформації, а також прояв його специфічних ознак: вивільнення філософії з-під впливу теології, інтерес до природознавства тощо. На цьому етапі зароджується одна з основних ідей Просвітництва – ідея залежності суспільного прогресу від поширення освіти й культури, які яскраво набули національного характеру.

Окремі аспекти просвітницького руху в Україні висвітлено у працях відомих дослідників

кінця XX – поч. XXI ст.: Н.О. Герасимової-Персидської, Л.П. Корній, М.Г. Рицаревої, Л.А. Федоровської, М.Б. Степаненко, М.С. Юрченко та ін. Про перебування М. Березовського та Д. Бортнянського в Італії знаходимо у працях російських та українських учених, серед них: Д. Антонович, Б. Асаф'єв, М. Алексеев, В. Антонюк, М. Берденніков, В. Беляков, І. Божерянов, В. Витвицький, П. Воротніков, А. Галкіна, Н. Герасимова-Персидська, Б. Доброхотов, Д. Долгов, Й. Волинський, В. Жакова, В. Иванов, Ю. Келдиш, К. Ковальов, Л. Корній, Т. Лебединська, А. Львов, С. Людкевич, В. Перетц, А. Розанов, М. Рицарева, А. Шуль, В. Шульгіна, Л. Хіврич, Г. Лесечко, М. Юрченко та ін. На особливу увагу заслуговують дослідження, присвячені діяльності Болонського університету (Л.Г. Григорьев, В.Л. Микитась, Я.М. Платек), де навчалося багато українців, а також праці G. Gaspari, N. Morini, H. Mishkin, U. Sesini, C. Sartori, P. Wagne., I. Frati, Fr. Vatielli, де подано культурно-мистецьке життя м. Болоньї, Болонської музичної академії і згадуються імена українських митців. Метою статті є комплексно узагальнити історико-культурний досвід вищезазначених праць у контексті дослідження української культури другої половини XVIII–XIX ст. та ідей Просвітництва, а також дати нові методологічні підходи щодо цього.

В Україні якісно новим етапом Просвітництва стала др. пол. XVIII ст. Українське просвітництво мало своїм ідейним підґрунтям як власні, так і запозичені ідеї французьких енциклопедистів – Ш.-Л. Монтеск'є, Вольтера (Аруе Франсуа-Марі), Ж.-Ж. Руссо, Мореллі, Г.-Б. Маблі, Ж. Мельє, Ж. Ламетрі, П. Гольбах, К. Гельвецій, Д. Дідро. Власні традиції – це гуманістичні ідеї діячів братства та

Києво-Могилянської академії. Випускники Києво-Могилянської академії стали в Україні першими носіями і провідниками ідей Просвітництва. Вони ж створили у Петербурзі гурток під назвою Зібрання, яке дбало про переклад іноземних книг російською мовою (керував Г. Козицький). За 15 років (1768–1783) видали 173 томи (112 назв) творів французьких просвітників, “Енциклопедію” Д. Дідро. Своєрідність українського просвітництва полягає в тому, що не було середнього класу – носія ідей Просвітництва в Європі, тому українські просвітники – це ліберально-різноманітні інтелігенція, передусім нащадки гетьмансько-старшинської верстви, об'єднані вірою у перетворювальну силу освіти й культури. У своїх маєтках просвітники організували гуртки вчених, де обмірковували ідеї суспільного прогресу. Особливо це було актуальним у період правління Катерини II, коли роль Києво-Могилянської академії було зведено до духовного закладу, було закрито Харківський, Переяславський і Чернігівський колегіуми.

Серед українських просвітителів виділяється В. Капніст – відомий поет, громадсько-політичний та культурний діяч, а також випускники Києво-Могилянської академії М. Мотоніс, В. Рубан, Г. Полетика, Я. Козельський. Свій суспільний ідеал просвітники формували на основі ідей свободи,

рівності і власності. Висувалася концепція розумного егоїзму або добродетельності, філософське підґрунтя якої розробив Я. Козельський у своєму творі “Філософські речення”. Вищим законом державного управління вважали загальну вигоду. У своїх творах просвітители важливу роль відводили суспільному прогресу. Так, С. Десницький сформулював ідею, що в основі суспільного прогресу лежить вкладене в людину від природи “повсякчасне прагнення до вищого стану”, а здібності й сили в людині зосереджуються на єдиній меті – прагненні досконалості. До українських просвітників зараховують і Петра Лодія – першого викладача філософії відкритого для українців у 1787 р. при Львівському університеті. Він був професором логіки, метафізики і моральної філософії, переклав українською мовою твір Хр. Баумейстера “Моральна філософія”. До просвітницьких праць належить і славнозвісна “Історія Русів”.

Просвітництво др. пол. XVIII ст. – це якісно новий етап у розвитку української філософської думки. Він характеризується поширенням ідей класичного західноєвропейського Просвітництва, а також утвердженням в Україні двох типів ідеології Просвітництва: 1) ідеологія дворянського Просвітництва, яка виражала інтереси тих сил, що були зацікавлені у розвитку освіти і науки, техніки. Це – науково-освітній напрям; 2) етико-гуманістичний напрям як вираз протесту широких мас проти первісного нагромадження капіталу. Цей напрям найповніше втілює Г. Сковорода, Я. Козельський. Уже у першій пол. XIX ст. ідеї Просвітництва становили основний зміст суспільно-політичної діяльності романтиків [4, 428–429].

Важливим аспектом дослідження цього періоду є науково-освітні та культурно-мистецькі зв'язки України з провідними центрами тогочасної Європи. Серед них поважне місце займали Болонський університет, Падуанський, Базельський, Краківський, Оксфордський, Кембріджський, Парижський, Сорбонна (Франція), Празький, Університет в Оломоуці, Гейдельберзький, Вюрттенберзький, Вюрцбурзький, Страсбурзький, Лейпцигський, Кенігсберзький, Лейденський, Галле, Геттінгенський, Грейфельвальдський, Вищі школи Угорщини, Віденський університет, Цюрихський університет (Швейцарія), де навчалося багато українців.

Як відомо, італійське місто Болонья (Bologna) – одне з найдавніших музичних центрів Європи, а славнозвісний Болонський університет (засн. у 1119 р.) належить до найстаріших університетів не лише Італії, але й Європи. Навчатися в цьому закладі вважалося досить престижно. До цього закладу приймали вчитися жінок, а в XIV–XV ст. почали з'являтися і жінки-професори. У 1450 році в цьому університеті була створена кафедра “чтених о музике”. Уже з XV ст. у списках зустрічаються імена студентів і магістрів з прикладкою “Rossicus”, “Rhutenus”, “Roxolanus”, “Le Russia”. Серед його вихованців був учений-енциклопедист Ю. Дрогобич – один з перших зачинателів гуманістичної культури в Україні [7, 38]. Він здобув ступінь бакалавра вільних

мистецтв (1470) й магістра мистецтв (1473), перебуваючи спочатку у Краківському університеті. Потім навчався у знаменитій Болоньї, захистивши там дисертацію доктора філософії, а потім доктора медицини. У 1478–1482 рр. як професор цього університету викладав астрономію, а у 1481–1482 рр. був ректором університету медицини та вільних наук у Болоньї, написавши латинською мовою працю “Прогностична оцінка поточного 1483 р.”. Ймовірно, він був одним з учителів М. Коперника [7, 33, 38].

Із земляків і послідовників Ю. Дрогобича виділяється постать Павла Русина (із Кросна на Лемківщині), якого теж називають першим гуманістичним поетом України, відомий як “професор Болонського університету із Русі”. Першого українського письменника-полеміста С. Оріховського-Роксолана сучасники з повагою називали “руським Демосфеном”, а дослідники – першим “видатним письменником Західної Русі в новий час”. Він навчався у Краківському (від 1526 р.), Віденському (1527), Вітенберзькому (1529), Болонському та Падуанському університетах (1532) [7, 35]. В Італії навчалися і перебували Ф. Прокопович та його брат Теофан Леотнович, Ф. Бобринський, Я. Осторіг, В. Копеч, І. Тичина, І. Орельський, Д. Коршак, брати Острозькі, Д. Туптала, А. Італійський, Г. Скобинський, П. Коскулябка, В. Григорович-Барський та ін. [3, 325–327].

Безперечно, українська молодь, яка навчалася в зарубіжних університетах, цікавилася й тим, як сприймають їхню вітчизну італійці. Засновник і керівник Римської академії Помпоній Лет у своїх записках “Скіфські подорожі” (1479–1480) подав відомості про віру, мову, побут, звичаї України тощо. Крім того, в Україні побували й інші італійські гуманісти, зокрема Дж. Барбаро, А. Контаріні, Ч. Кальканіні. У 1574 році в Болоньї була видана праця Я. Красінського “Польща”, в якій були виділені спеціальні розділи про Україну. Її автор розвинув концепцію М. Кромера, за якою Україна територіально була “родовим гніздом” слов'ян, що містилося в трикутнику Карпати – Вісла – Дніпро. Тривалий час ця концепція була поширена в Європі, ще й у XIX ст. її використовував відомий чеський історик П. Шафарик. Пізніше в Болоньї була надрукована праця італійського історика і юриста Б. Майоліці “Історія громадянських воєн” (1653), де автор відзначав: “Українці – це найшляхетніші лицарі і вмілі хлібороби, які вміють також управно володіти зброєю”. Особливо автор наголошував, що українцям властивий великий потяг до освіти [8, 34–35].

Великою популярністю серед української молоді в Італії користувався Падуанський університет (засн. у 1222 р.). Єдиний в Європі університет, куди приймали жінок. Університет був центром гуманізму. У 1592–1610 рр. тут читав математику славетний Г. Галілей. Вихованцями цього університету були видатні вчені М. Коперник, Т. Гассо, Л. Аріосто. Багато вихованців-слов'ян ставали тут професорами і брали активну участь у навчальному процесі. Тільки впродовж XIV–XV ст. ректорами цього університету обирались одинадцять поляків й один русин. І хоча списки студентів збереглися не повністю, але й ті

документи, які дійшли до нас, засвідчують багато молоді з України. За даними Г. Барича, у XVII ст. у Падуї занесено до списків 1946 осіб з України, Білорусії та Литви [11, 43]. Найчастіше це були випускники львівських, київських, переяславських, чернігівських шкіл та Острозької академії [9, 120]. Українці, які навчалися в цьому університеті, створювали свої земляцтва.

Як зазначає Г. Нудьга, у створенні культурно-освітнього осередку в Острозі, зокрема й академії, важливу роль відіграли вихованці Падуанського університету. Серед них: Кирило Лукаріс, ієромонах Киприян та Данило Дорофей, які розгорнули активну освітню діяльність, рішуче виступали проти наступу католицизму на православ'я. Усі вони відвідували лекції Г. Галілея. Коли в Римі 1633 року інквізиція влаштувала суд над Г. Галілеєм, українські студенти передавали про становище великого вченого у своїх листах на батьківщину, цим самим засвідчили поширення ідеї геліоцентризму і нових поглядів на будову Всесвіту. Лекції Г. Галілея в аудиторіях цього університету слухали Ф. Кобринський, Я. Остріг, С. Держеняк, В. Копеч, І. Тичина (Тичинський), Л. Канон, Г. Остроріг, Легеза, І. Орельський, Д. Коршак, брати Острозькі, С. Кініка, К. Лукаріс, Киприан з Острога, а також близьким знайомим Г. Галілея був К. Збараський, виходець з української шляхти. Він розповідав йому про Польщу, Русь (Україну), про козаків та славні міста Львів, Збараж. За даними двох рукописних книжок студентів земляцтва “Польща” зареєстровано протягом 1592–1610 років 600 студентів, з них українців – приблизно 52 особи.

Вихованцем Падуанського університету був славетний сподвижник гетьмана Б. Хмельницького полковник Станіслав Морозенко, який закінчив цей заклад на початку XVII ст. [9, 121]. Узагалі майже вся старшина у війську Б. Хмельницького мала вищу або середню освіту. Випускники з України після закінчення цього закладу майже всі поверталися на батьківщину, але були й такі, що, здобувши високий науковий ступінь, ставали професорами цього закладу [9, 121]. За п'ять століть (XIV–XVIII) у цьому європейському і міжнародному культурному центрі одержали різні наукові ступені або навчалися понад 600 юнаків з України. Видатним діячем України був Г. Скорина, який здобув тут звання доктора медицини, брати Іоникій та Софроній Ліхуди. На поч. XVII ст. тут здобули освіту І. Курцевич-Булига – один із засновників Київського братства, розбудовник Київської братської школи та сподвижник гетьмана П. Сагайдачного. У наступні роки в Падуї вчилися О. Зборовський, С. Кішка, П. Скоп, Миколай; Є. Волович, О. Корибут, М. Мазурко та І. Маркевич, С. Вицянський та О. Гукович, а через рік у списках знову зазначені Костянтин і Януш Острозькі.

До інших італійських середньовічних університетів українська молодь виїжджала менше, наприклад до Риму, де колегія св. Анастасія та університет (засн. у 1303 р.) відзначались неприхильністю до православ'я і студенти змушені були переходити до унії, як зробив свого часу Ф. Прокопович “ради науки в колегіумі”. Набагато

менше студентів з України навчалися в Базельському університеті. У списках з нотаткою “з Польщі” записано 145 осіб, серед них українці І. Кінік, С. Старзеховіус, І. Рокита, С. Грош, С. Кокошко, І. Кішка, М. Остріг, О. Тризна, С. Волович. Крім того, ректором Базельського університету двічі обирали (1613 та 1627) Мартина Хмельцького, родом з містечка Хмельник на Люблінщині.

Небагато студентів навчалось і в Оксфордському університеті (засн. у XII ст.), найдавнішій вищій школі Англії, куди приймали тільки молодь з аристократичних родин. З українців тут здобували освіту діти козацько-гетьманської старшини (зокрема Немиричі). В одному з найстаріших і найбільших вищих навчальних закладів Англії – Кембріджському університеті навчався і відомий культурно-громадський і церковний діяч України І. Гізель [9, 133].

Популярним серед української молоді був Паризький університет і знаменита Сорбонна (Sorbonne) – найстаріший культурний і науково-навчальний центр Франції (засн. у 1253 р.), частина Паризького університету. Як вища школа цей заклад користувався авторитетом і здобутий тут диплом бакалавра, ліценціата, магістра (доктора) цінувався досить високо. У списках цього університету є магістр Петро Кордован, Теобало Гнібербо, Герман Вілевич. Серед перших докторів Сорбонни були українці: Іван з Рутенії (1369), С. Лінкевич, Бенедикт Сервінус, Іван Тинкевич, Андріан Загорікус [2, 5–8]. На думку вчених, у Сорбонні навчався митрополит Київський, Галицький і всієї Русі – П. Могила. За іншими даними він закінчив езуїтський коледж Ла Флеш, Замоїську академію, а можливо, й інші заклади. Як відомо, для забезпечення високого рівня навчання в Київській академії П. Могила на власні кошти направляв і навчав в європейських університетах майбутніх професорів: І. Гізель, М. Почаский, І. Оксенович-Старушин, Л. Бронкевич.

Як правило, вихованці Сорбонни служили в полкових, сотенних та гетьманських канцеляріях, зокрема Ю. Немирич – при канцелярії гетьмана І. Виговського. Крім того, перебування у Сорбонні сприяло виявленню у студентів нахилів до наукової діяльності, яку вони прагнули спрямувати на користь рідної культури. Так, опанувавши класичні і деякі європейські мови, студент Сорбонни Іван Ужевич склав граматику української мови (1643 р.), де в епіграфі до праці писав: “У рідній країні, о книго, такою ніколи не знала” [9, 134]. Студенти з України навчалися в Кельнському університеті, але цей заклад, як відзначає Г. Нудьга, не користувався популярністю. Списки студентів XVI–XVIII ст. майже не збереглися, але дослідники виявили близько 20 імен студентів з Польщі, з яких двоє могли бути українці – А. Рожанка та М. Скошовський, але у списках відсутні будь-які помітки про їхнє походження.

У XVI–XVIII ст. університети європейського типу з'являються й у слов'ян. Так, українська молодь навчалася у Празькому, Ягеллонському (Краківському) університетах, Замоїській академії (Польща), Оломоуцькому університеті (Чехія). В

історії української науки, освіти і культури вони відіграли важливу роль.

Перший слов'янський університет у Празі було організовано у 1348 році на зразок Сорбонни. До відкриття Краківського університету сюди торують шляхи студенти з України, Росії та Білорусії. Саме у Празі у 1517–1519 рр. білорус Г. Скорина видав одну з перших слов'янських книг – Біблію. Але після заснування у 1364 році Краківського університету кількість студентів з України в чеській столиці значно зменшилась. Краківський (Ягеллонський) університет у XV–XVII ст. стає осередком гуманізму в центральній Європі. З початку свого заснування мав демократичний характер, вступ не обмежували ні вірою, ані походженням. Світський характер вищої освіти відразу привернув увагу молоді всієї Європи, у тому числі й України. У цьому університеті навчався у 1491–1494 рр. М. Коперник, а також у списках цього університету зареєстровані прізвища українців від початку заснування цього закладу: “Микола Петрович з Буська”, “Іван з Рави”, “Матвій з Тухлі”, “Симон з Дрогобича”, “Микола Михайлович із Самбора”, “Іван Григорович з Коломиї”. У списках є прізвища студентів з Лівобережної України: “Іван Петрович з Глухова”, “Дмитро Степанович з Києва”. Серед студентів, бакалаврів та магістрів зазначені: “Неополітанус Каспер з Нового Міста, русин”, Андрій Іванович; М. Черненко, П.П. Соколовський і М.А. Тичина; П. Київський, С.М. Озерський, І.С. Кропивницький, М.І. Мелешко, А.А. Скаба, І.С. Дедеркало, О.Хр. Третяк, Г.А. Огризько. У реєстрі професорсько-викладацького складу університету згадується професор М. Лашко [9, 138].

Вищу освіту у Кракові здобули видатний український письменник-полеміст І. Вишенський, майбутній ректор Київської братської школи К. Сакович та ректор Київської колегії В. Ясинський, який слухав лекції в університетах Польщі й Чехії (Краків, Оломоуц, Ельбінг), отримав ступінь доктора філософії. Вихованцем Ягеллонського університету був і відомий письменник Я. Галятович – автор перших українських інтермедій. В архівах університету за різні роки часто згадуються прізвища Тичини або Тичинські: Томаш і Венцеслав, Степан Павлович, Михайло, Микола, Григорій – магістр, ректор школи у Кракові; Мартин, Іван Тичина.

Другою вищою школою, яка була територіально розташована близько до України, стала Замойська академія і за статутом у наданні наукових знань була зрівняна в правах з університетом. Її організатором був відомий польський діяч Я. Замойський, а найактивнішу участь брав у цьому українець Ш. Шимонович зі Львова. Тому професорсько-викладацький склад академії здебільшого становили українці. Серед них: І. Трофимович-Козловський – перший ректор Київської колегії (1631); С. Косов – префект Лаврської, а потім братської школи в Києві. Цю академію закінчив ще один ректор Київської академії Й. Кононович-Горбацький – автор першого українського підручника риторики “Оратор Могилянський” (1635), а також відомий український поет Г. Бутович [15, 35].

Ще одним закладом на слов'янських землях, куди охоче виїздила на навчання українська молодь, був Оломоуцький університет (засн. у XVI ст.). У списках (1576–1651) виявлено понад три десятки українських прізвищ. Були серед них бакалаври та магістри: І. Суса, А. Ручка, Лука, В. Барчело, Л. Фолянович. Тут навчався ректор Київського колегіуму В. Ясинський, а також перший ректор Московської православної академії П. Роговський [9, 143].

Велике значення гуманітарним дисциплінам та навчально-освітньому процесу надавалося в німецьких університетах. У таких закладах, як Гейдельберзький, Вюрттенберзький (Віттенберзький), Вюрцбургський, Страсбургський, Нюрнберзький університет в певні періоди переважав дух протестантизму, який сприяв навчанню в цих закладах східних слов'ян [6, 100–103]. Так, у Гейдельберзькому університеті (засн. у 1386 р.) навчалися: О. Пронський – син київського воєводи, згодом каштелян; І. Малишко – шляхтич з Волині; брати Оврам і Христофор Сенют; П. Бохнацький.

Молодь з України охоче обирала для навчання Вюрттенберзький університет (засн. у 1502–1518 рр.), пізніше об'єднаний з університетом у м. Галле. Серед вихованців цього закладу був М. Смотрицький – письменник, мовознавець, ректор Київської братської школи. У сер. XVIII ст. тут здобували знання сини козацько-гетьманської старшини Лівобережної України, зокрема генерального хорунжого М. Ханенка.

Численну аудиторію становили студенти з України в Лейпцігському університеті – одному з найстаріших університетів Німеччини (засн. у 1409 р.), серед них: П. Корсан, Ю. Келяновський і М. Тарановський; П. Боїм та М. Гелінгіус [9, 144]. Відомо, що тут навчався славнозвісний М. Смотрицький. Склад українського студентства різко змінюється у XVIII ст., коли сюди прибуває молодь з Лівобережжя – сини козацько-гетьманської старшини, козацтва і заможнішого селянства, зокрема киянин Г. Козицький (1767), пізніше – секретар Катерини II. За ним прибув до Лейпцигу його родич І. Козицький та М. Мотоніс із Ніжина; син переяславського сотника А. Безбородька (1753); сини омельницького сотника Г. Остроградського (1752); з Полтавщини – брати Білушенки та Ф. Паскевич (1777), брати Милорадовичі і перший харків'янин Р. Зебриців. З Гадяча успішно навчався в університеті Крижанівський, який залучив ще й своїх родичів з Ромен. Але найбільше було вихідців з Києва і Полтавщини. Вихованці університету після повернення на батьківщину обіймали посади в гетьманських, полкових та сотенних канцеляріях, а також у державних установах Росії.

Популярним серед українців був Кенігсберзький університет (засн. у 1544 р.), розквіт якого припав на XVII–XVIII ст. Тут виклав видатний філософ І. Кант. Як й у Кракові, тут навчалися представники з усієї України. Особливо охоче їхали сюди з Києва і Лівобережжя, тому називалися не тільки “русинами”, але й “українцями”. Першим з українців вписався К. Беський, І. Сорока та

С. Зерницький – “рутенуси” з Поділля. У списках студентів поч. XVIII ст. вступники з Лівобережної України засвідчували себе як “козацького стану”, “козак з Чернігова”, “з Києва на Україні-Русі”. Особливу увагу на себе звертають брати Дуніни-Борковські – Василь та Яків, “козаки з Чернігова” – представники відомої української шляхетної родини.

За даними І. Лоського, від 1547 до 1790-х років у Кенігсберзькому університеті навчалося понад 40 українців, у тому числі й вихованці Київської академії. Дослідник Г. Нудьга вважає, що їх кількість була значно більша – майже сто. Так, у списку за 1547–1790 рр. виявлено понад сто студентів українців, які чітко визначили свою етнічну приналежність, серед них: Я. Хорошкевич (1762), І. Новицький (1763), Я. Денисів (1770) [9, 145]. Професором цього університету був І. Кант, лекції якого у 1770–1796 рр. слухали українці Андрій і Михайло Базилевські, І. Максимович, Ф. Туманський, І. Кулябка, І. Данилевський, Я. Денисів, М. Щербак, Г. Милорадович, О. Протченко та ін.

З вихованців цього університету в історію вітчизняної науки, освіти і культури увійшов Іван Парфенович Хмельницький (1742–1794) з рідні гетьмана Б. Хмельницького. Після успішного закінчення Києво-Могилянської академії професор С. Миславський звернув увагу на здібного студента і влітку 1760 р. рекомендував його відомому німецькому філософу професору Кенігсберзького університету Хр. Баумейстеру. Прізвище І. Хмельницького є в університетських реєстрах з 2.08.1760 року. Уже в перші роки навчання І. Хмельницький написав дві наукові праці (1762 та 1763). Першу працю автор присвятив гетьману К. Розумовському, відомому покровителю здібних українців, на кошти якого, можливо, навчався теж. Перебуваючи у Кенігсберзі, І. Хмельницький 10.04.1767 р. захистив докторську дисертацію. На захисті дисертації був присутній І. Кант, лекції якого І. Хмельницький відвідував. І. Хмельницький успішно працював у Кенігсберзькому університеті як провідний учений (1763–1767) [14, 570–571].

Вихованцем Кенігсберзького університету був ще один видатний українець – І. Долинський, згодом став академіком Російської академії наук. Представник відомого козацько-старшинського роду Іван Петрович Максимович з 1772 р. навчався в цьому закладі, а також успішно захистив докторську дисертацію (1773).

У др. пол. XVIII ст. фахівців у галузі медицини особливо цікавив Страсбурзький університет (засн. у 1587 р.). Уже у 1760–1761 рр. була відправлена до Страсбурга перша група з 15 випускників Київської академії. У 1767 році цей заклад успішно закінчив вихованець академії С.О. Леонтович та захистив докторську дисертацію (1766). Були серед українців видатні вчені-реформатори в галузі вищої медичної освіти, як наприклад М.М. Тереховський з Гадяча. Фундатором нових напрямів у галузі медицини став ще один видатний українець Н.М. Амбодик-Максимович (1742–1812), який захистив тут докторську дисертацію (1775) [10, 45–47].

Заслуженої слави набув вихованець цього університету, син козака Лубенського полку Н.К. Карпінський, який одержав ступінь доктора медицини (1782), написав кілька фундаментальних праць, а також брати Олександр та Павло Шумлянські – представники козацько-старшинського роду. Напрацьовані ними матеріали та пропозиції були покладені в основу реформи медичної освіти в Росії наприкінці XVIII ст. У 1789 р. О. Шумлянський був обраний член-кореспондентом Паризького музею, а також почесним членом Державної медичної колегії (1794).

Великої поваги в науковому світі набули й сини козацько-гетьманської старшини: Д. Понирко (із с. Полошки Глухівської сотні), який закінчив університет у 1779 році; а також захистили докторські дисертації І. Рузький (1781 р.), Д. Огієвський з Ніжина (1783) та інші. З аристократичних українських родин Страсбурзький університет закінчили у XVIII ст. Андрій Кирилович Розумовський, син гетьмана К.Г. Розумовського і брати Колосовські з Києва. Є історико-документальні свідчення, що тут навчалися також М.І. Ковалинський, учень і біограф Г. Сковороди.

В історії української освіти, науки і культури важливу роль відіграв Лейденський університет (Нідерланди), засн. у 1575 р., але свого розквіту досягнув у XVII–XVIII ст. Цей заклад прославився добре налагодженою підготовкою висококваліфікованих фахівців у галузі гуманітарних наук та медицини. На думку вчених, в цьому університеті деякий час навчався сподвижник гетьмана Б. Хмельницького Максим Кривоніс. Багато українців зареєстровано у списках студентів XVIII ст., багато з них посіли визначне місце в історії вітчизняної науки, освіти і культури, а також були знані в європейських колах: І. Полетика (Политика) – доктор (1754), професор Кільської медичної академії (1755); П.Ц. Погорецький (1761); О. Шафонський – доктор юридичних, філософських та медичних наук; І. Ласкевич, І. Пашковський, О. Тимковський, а також Гр. Розумовський, син гетьмана К.Г. Розумовського, який вивчав тут “натуральну історію”, юридичні науки та філософію (1781). Необхідно відзначити, що списки цього університету щодо виявлення в них українців досліджено недостатньо. За приблизними підрахунками у XVIII ст. їх навчалося близько 50 осіб, переважно з Лівобережної України [9, 148].

Представники гетьмансько-старшинської еліти та багатих родин приїздили до Геттінгенського університету (засн. у 1737 р.). Серед них були: Базилевські, Данилевські, Милорадовичі, Скоропадські, Лизогуби, Стороженки. У Грейфельвальдському університеті (засн. у 1456 р.) здобув ступінь бакалавра Павло з Кросна. У вищих школах Угорщини в різний час удосконалювали свої знання майбутній професор Київської академії І. Фальківський; письменник І. Пастелей із Закарпаття; А. Пекалицький, А. Стависький та ін.

Серед мистецьких академій Європи особливе місце посідає Болонья, де вперше утворилися нові напрями, зокрема в галузі живопису та музичної культури. Провідне місце в культурному житті

Європи зайняла Болонська філармонійна академія або “Філармоніка” (засн. у 1666 р.). Її членами були В.А. Моцарт (1770), Й. Мисливечек (1771), М.С. Березовський (1771), Е.І. Фомін (1785) та ін. М. Березовського у 1769–1771 рр. навчався у Болонській філармонічній академії (клас композиції та контрапункту Дж. Мартіні) [5, 175; 16, 45–49]. Згодом був прийнятий у члени цієї академії та надано звання академік. Перебуваючи у Болоньї, Пізі та Ліворно, М. Березовський написав духовні твори (“Літургія”), деякі причасні, сонату для скрипки і чембало до мажор (1772), а також була поставлена його опера “Демофонт” (1773, Ліворно). У Ліворно М. Березовський міг зустрічатися зі своїми українцями-земляками: там бували Д. Бортнянський, колишній гетьман України К.Г. Розумовський, а також його знайомі італійці (В. Манфредіні та музиканти з італійської трупи, які повернулися з Росії до Італії) [5, 176].

Найвидатнішим діячем вітчизняної музичної культури був Д.С. Бортнянський (1751–1825). Важливе значення для нього мала його зустріч з відомим італійським композитором Б. Галуппі, який навчав протягом трьох років (до 1768 р.) і рекомендував Катерині II відправити його до Венеції для продовження навчання. Д. Бортнянський був відряджений до Італії і пробув там десять років (1769–1779). Студіював музику в Болонській, Римській та Неапольській академіях. За кордоном написав опери “Креонт” (1776, театр “Сан-Бенедетто”, Венеція), “Алкід” (1778, Венеція), “Квінт Фабій” (1779, Герцогський театр, м. Модена). У Римі він зустрічався із земляком І.П. Мартосом (1752–1835) [5, 37, 219–220].

Давні культурно-мистецькі зв'язки мала Україна з Австрією, зокрема її столицею – Віднем (Wien). У Віденському університеті (засн. у 1365 р.) навчався український письменник-новеліст М. Андрелла із Закарпаття. Вихованець Києво-Могилянської академії Л. Долинський свою мистецьку освіту завершив у Віденській академії мистецтв (1775–1777), після закінчення якої був нагороджений похвальною грамотою і почесним перснем імператриці Марії Терези.

З Віднем пов'язаний напрям у музиці, який утворився у др. пол. XVIII – першій чверті XIX ст. й дістав назву Віденської класичної школи. Творчість основоположників цього напрямку Й. Гайдна і В.-А. Моцарта була ідейно пов'язана з Просвітительством XVIII ст. Найвищим досягненням Віденської класичної школи була творчість Л. Бетховена, в якій яскраво позначились впливи ідей французької революції кінця XVIII ст. У музиці композиторів цього напрямку викристалізувалися жанри класичної симфонії, камерної музики, визначився новий тип оперного і симфонічного оркестру, удосконалився жанр опери. Композитори Віденської класичної школи часто використовували й слов'янський фольклор (“Лондонські симфонії” Й. Гайдна, Російські квартети Л. Бетховена).

Як відзначає проф. Л.П. Корній, творчість композиторів віденського класицизму стала

вершиною світового мистецтва. Але і творчість інших національних шкіл, зокрема творчість видатних українських композиторів М. Березовського та Д. Бортнянського – сучасників віденських класиків, – була значним внеском у розвиток вищого етапу класичного стилю в галузі музичного мистецтва [5, 13]. Завдяки їхньому талантові і високій професійній майстерності, обізнаності з досягненнями західноєвропейського мистецтва др. пол. XVIII ст. (“передкласичного періоду” і класичного стилю) музика цих композиторів досягла високого мистецького рівня і є здобутком як національної української, так і світової культури.

У українському музичному мистецтві др. пол. XVIII ст. формувалася новий класичний стиль, водночас утверджувалося класичне функційно-гармонічне мислення і зародились нові сонатно-симфонічні форми як класичні зразки. Музика збагатилася новим світом почуттів, естетичних смаків, музичних засобів, методів втілення та виконання тощо. Саме в цей період зароджуються передромантичні тенденції, які у XIX ст. стануть домінувати у новому стилі епохи – Романтизмі.

Так, міжнародні українські культурні зв'язки мали особливе значення. Значні досягнення українського мистецтва цього періоду зумовлені великим талантом композиторів (М. Березовського, Д. Бортнянського), а також їх високою професійною майстерністю, яку вони набували в Україні, Росії та Італії. Їх творчість не була відірвана від українського національного кореня. Водночас завдяки українським митцям відбулася адаптація музичного мислення та композиторської техніки західноєвропейського зразка передкласичного періоду [12, 145–148]. М. Березовський і Д. Бортнянський, досконало й творчо засвоївши загальноєвропейські традиції опери-серія на новому етапі її розвитку, створили високомистецькі опери і зробили свій внесок у розвиток цього жанру, а також у галузі професійної інструментальної музики (М. Березовський, Д. Бортнянський, І. Хандошкін, С. Дегтярьов, Т. Безуглий, Є. Білоградська) [13, 34–38]. Завдяки українським композиторам відбулося посилення ролі світських жанрів, які посіли рівноправне місце поряд з духовною музикою. На їхній композиторській творчості позначилася українська ментальність, традиції української культури. Через це творчість українських діячів культури (композиторів, музикантів, художників), які працювали в Італії чи опанували традиції італійських шкіл під час перебування в Петербурзі (М.С. Березовський, Д.С. Бортнянський, С. Давидов, С.О. Дегтярьов, І.П. Мартос, А.П. Лосенко, Е.І. Фомін, І.Є. Хандошкін та ін.), належить до складової української національної культури і водночас є здобутком російської музичної культури, а також культури світового рівня.

В історії української культури перша третина XIX ст. – це етап національно-культурного відродження і зародження романтизму в царині культури та її різноманітних галузях. Саме перша половина XIX ст. характеризується формуванням ознак української національної моделі романтичного

музичного стилю, який набув завершеності у другій половині XIX ст. у творчості видатного українського композитора М.В. Лисенка.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адоранский Н. Православная миссия в Китае за 200 лет её существования. Опыт церковно-исторического исследования по архивным документам, в. 1–2. История Пекинской духовной миссии в первый период её деятельности (1685–1808 гг.). – Казань, 1887. – 125 с.
2. Борщак І. Українці в Сорбонні // Українська трибуна. – 1921. – 17 вересня.
3. Горенко Л.І. Болонський університет та його зв'язки з Україною (кінець XVIII – перша половина XIX ст.) // Українознавство. – К.: НДІУ, 2007. – № 2. – С. 323–329.
4. Кашуба М. Просвітництво // Довідник з історії України: У 3 т. – К.: Генеза, 1995. – С. 428–429.
5. Корній Л.П. Історія української музики: У 3 частинах. – Київ, Харків, Нью-Йорк. 1998. – Ч. 2. – 387 с.
6. Лоський І. Українці на студіях в Німеччині в XVI – XVIII ст. // Записки наукового товариства ім. Т. Шевченка. – 1931. – Т. 151. – С. 100–123.
7. Микитась В.Л. Давньоукраїнські студенти і професори. – К.: Абрис, 1994. – 286 с.
8. Нічик В.М. Києво-Могилянська академія і німецька культура. – К.: Укр. Центр духовної культури, 2001. – 204 с.
9. Нудьга Г. Українські студенти в університетах Європи у XIV–XVIII століттях // Україна освітня: історія, персоналії, поступ. Серія: Хроніка-2000. – К.: ФСРМ, 2007. – С. 108–151.
10. Обысеева Е.С. Н.М. Максимович-Амбодик. – М., 1976; Верхратський С.А. Історія медицини. – К., 1983; Верхратський С.А., Заблужовський П.Ю. Історія медицини. – К., 1991.
11. Подкошин С., Рогович М. До джерел вищої освіти // Від Вишеського до Сковороди. – К., 1972. – С. 41–56.
12. Рыцарева М.Г. Композитор Д. Бортнянский: Жизнь и творчество. – Л.: Музыка, 1979. – 255 с.
13. Фесечко Г.Ф. Иван Евстафиевич Хандошкин: Монографический очерк. – Л.: Музыка, 1972. – 135 с.
14. Хижняк З.І. Хмельницький Іван Парфенович // Києво-Могилянська академія в іменах, XVII–XVIII ст.: Енцикл. вид. / Упоряд. З.І. Хижняк; За ред. В.С. Брюховецького. – К.: Вид. дім “КМ Академія”, 2001. – С. 570–571.
15. Хоменко О. Бутович Григорій // Українська література у портретах і довідках: Давня література – література XIX ст.: Довідник / Редкол.: С.П. Денисюк, В.Г. Дончик, П.П. Кононенко та ін. – К.: Либідь, 2000. – С. 35.
16. Штелин Я. Музыка и балет в России XVIII века / Вступ. статья Б.И. Загурского. – СПб.: Изд-во “Союз художников”, 2002. – 320 с.

УДК 37.01

Довганець В.І.

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Інтеграція національної системи освіти до європейського соціально-культурного простору вимагає технологічного переоснащення сучасного навчально-виховного процесу. За таких умов виникає об'єктивна потреба у створенні педагогічних технологій, які задовольняють різносторонні освітні та професійні потреби кожної особистості та оптимізують навчальний процес.

Сучасна парадигма освіти розкрита у документах, прийнятих Урядом України за останні роки у світлі Болонської декларації. У них зазначається, що сучасна система вищої освіти повинна бути спрямована на формування творчого потенціалу та мотивацію до саморозвитку студентів. Болонська система пропонує кредитно-модульну технологію, яка має такі особливості: домінування самостійної пізнавальної діяльності; створення спеціальних дидактичних матеріалів для самостійної роботи; зміна функцій викладача (організація, керівництво, загальна орієнтація в навчальному матеріалі, консультування, контроль); зміна позиції студента (ініціативність у режимі роботи над навчальним матеріалом, самостійне планування своєї роботи, відповідальність за виконання намічених планів тощо) [14, 110].

Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчує, що проблема організації самостійної роботи студентів не є новою в педагогіці. Але кожне явище вимагає інтерпретації в контексті сучасних тенденцій. На сучасному етапі діяльність викладача і студента змінюється: зменшується питома вага участі викладача у спільній діяльності зі студентом, від організуючої, плануючої та контролювальної вона стає більш рекомендувальною та орієнтуючою; студент стає більш активним, тепер він є не об'єктом, а суб'єктом діяльності, що, у свою чергу, сприяє підвищенню рівня розвитку самостійної роботи студентів у процесі пізнання нового, робить цей процес самокерованим, що дозволяє студентові займатися самонавчанням і в подальшому житті.

Одним із перших проблему самостійності тих, хто навчається, розглядав К.Д. Ушинський. Його можна назвати засновником теорії виховання самостійності в Росії. Виховання самостійності, на його думку, починається із залучення до спостереження, оскільки тільки спостереження дає змогу думати самостійно, а потім висловлювати свої думки словами. “Самостійні ж думки витікають тільки із самостійно набутих знань” [16, 500].

Розвиваючи педагогічні ідеї К.Д. Ушинського, відомий учений-педагог дореволюційного періоду П.Ф. Каптерев убачав основне завдання навчання у “пробудженні бажання до розумової праці і навчання працювати розумово”. У самоосвіті і самовихованні він убачав сутність процесу навчання [7, 134].

У вітчизняній педагогіці до 30-х років XX ст. спостерігалася схильність до зовнішньої, показної активності, а самостійність розумової діяльності часто не бралася до уваги. Як правильно зазначає Л.А. Степашко, існувала тенденція “протиставляти завдання розвитку активних, творчих сил тих, хто навчається, завданню озброєння їх системою наукових знань” [13, 10].

Особливу актуальність проблема формування пізнавальної самостійності набула з 60-х років XX ст., коли наука як продукт творчої діяльності швидкими темпами стала впроваджуватися у виробництво. Саме відтоді у вітчизняній педагогіці проблема пізнавальної активності стала об'єктом інтенсивного дослідження. Лише у 1977 році в Пермському